

Ի Օ Մ Ն Ա Կ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՆԴԻՍ ՇԱՐԱԹԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԴԱՅԻՆ

Թիւ 7

1888

Մայիս 24

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՃԱՇՈՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Է. 14—24:

«Իբրեւ տօնն ընդմիջեցաւ, եւ Յիսուս ի տանարն եւ ուսուցանէր: Ջարմանային Հրեայքն եւ ասեին. զիմրդ զգիրս զիտե սա, զի ուսեալ ընաւ ջիք»: ։

Արդարեւ Հրէից մէջ մեծ խնդիր էր, թէ Յիսուս այն գերագոյն շնորհն՝ որով կը վարդապետէր բարձր իմաստութեամբ, կը մեկնէր զգիրս ուղիղ, կը քարոզէր անաչառ, ուստի՞ էր: Գիտէին թէ Նա Հրէական եւ ոչ մէկ դպրոցի աշակերտ էր, եւ թէ ոչ իսկ մէկ դպրոցի դաւանած վարդապետական գաղափարաց կամ բարոյական սկզբանց հետեւող կամ ջատագով էր: Յիսուս ոչ թէ միայն Փարիսեցւոց ու Սադուկեցւոց նման աղանդաւորաց դպրոցներուն չէր պատկանէր, այլեւ եւ ոչ իսկ այն դպրոցներուն, որոցմէ կ'ելնէին յայնժամ դպիրք եւ քահանայք: Յիսուս ոչ թէ միայն կարհամարհուէր, զի առած չէր ո եւ է ուսուցն վարդապետութեան նշանաւոր դպրոցի մը մէջ, այլ կարհա-

մարհուէր մանաւանդ, զի Գալիլեացի էր. Գալիլեան, երկիր արհամարհելի յաչս համայն Հրէից: Գալիլեան, զոր Նաթանայէլ իսկ ⁽¹⁾ որոյ համար Տէր Յիսուս վկայեց, թէ «Ահա արդարեւ իսրայէլացի՝ յորում նենգութիւն ոչ գոյ», երբ Գալիլեայի Նազարէթ քաղաքի անունը կը լսէ կը գոչէ. «Իսկ ի Նազարէթէ ⁽²⁾ մարթ Բ՛նչ իցէ բարւոյ իմիք լինել»: Գալիլեան. ուր Յիսուս սնած ու հասակն առած էր, կարելի՞ բան էր հայրենիք լինել Մեսիային: Միթէ այս իսկ չէր այն ընդհանուր գայթակղութիւնն, որ կը տիրէր ժողովրդեան մէջ: Ի զմէս Յիսուս կը վախճապետէր լի գորովանօք առ իւր ազգն, կը հրաւիրէր ի նոր կեանս. ի զմէս կը հրաշագործէր, որպէս զի իւրայինք հաւատան եւ արժանի լինին աստուածային շնորհաց: Ժողովուրդն հազիւ կը միտէր ի հաւատոս եւ կը հակէր ի վարդապետութիւն Տեառն եւ ահա համբաւն գայթակղական, զրոյցն խօշական ի թունդ կը հանէր բոլոր սրտեր եւ Յիսուսի բուն Մեսիայն լինելը տարակուսի ներքեւ կը ձգէր. «Միթէ ի Գալիլէ՞ գալոց իցէ Քրիստոսն»: Միթէ Յիսուսի Գալիլեացիութեան մեղքը չէ՞ր, զոր թշնամիք ի ժողովի Նիկողեմոսի երեսին զարկին ըսելով. «Միթէ եւ դու եւս ի Գալիլէ՞ ես, քննեա եւ տես, զի մարդարէ ի Գալիլէ ոչ յառնէ»:

Կը զարմանային առ հասարակ Հրեայք թէ Յիսուս ուսեալ չէ եւ թէ նոյն իսկ Յիսուսի հայրենակիցք ապշութեամբ իմն իրարու կը հարցունէին. «Ուստի՞ է սմա այս, կամ զԲ՛նչ է իմաստութիւնս, որ տուեալ է սմա... Բ՛նչ սա է մանուկ հիւսանն եւ որդին Մարեմայ»: Այլ սակայն Յիսուս հոգ չէր ընէր, թէ մարդիկ իւր վրայ չունին քաջութեամբ գիտնականի եւ մեծ վարդապետի համարումն: Նա գիտէր թէ իւր գիտութիւնն ի վերուստ է, գիտէր թէ մարդկային իմաս-

(1) Որ եւ Բարթողիմէոս, զի սա ընդհանրապէս կը կոչուէր Բարթողիմէոս այսինքն որդի Թորոմէի: Սա էր ի Կանա քաղաքէ, եւ աշակերեսեցաւ Տեառն Փիլիպպոսի նախածայնութեամբն առ ինքն թէ «եկ եւ տես» զՅիսուս:

(2) Կերեւի թէ Նազարէթ էր փոքր քաղաք եւ աննշան, Պաղեստինի անաբզ մէկ մասին — ստորին Գալիլիայի — մէջ, զի բնաւ յիշուած չէ ոչ ի Հին Կտակարանի եւ ոչ ի Յովսէպոսի:

տուութիւնն անկարող էր մարդուն առաջնորդել ի կեանս, ուստի ինքն իսկ կը պնդէր թէ «իմ վարդապետութիւնս չէ՛ իմ, այլ այնորիկ՝ որ առաքեացն զիս»: Եւ ցոյց տալու համար թէ իւր վարդապետութիւնն է միայն ճշմարիտ եւ փրկարար, կը յաւելու. «Եթէ ոք կամի զկամս Նորա — Հօր Աստուծոյ — առնել, գիտասցէ վասն վարդապետութեանս, յԱստուծոյ իցէ արդեօք, եթէ ես ինչ յանձնէ իմմէ խօսիմ»:

Յետոյ Յիսուս կը յայտարարէ թէ ինքն եկած է յաշխարհ, ոչ թէ իւր անձին փառք մուրալու, այլ աշխարհս փրկելու եւ Աստուծոյ փառքն ի մարդիկ վերահաստատելու համար, եւ զի գիտէր թէ կային մոլեռանդներ, որք գայթակղած էին իւր շաքաթ օրերու մէջ բժշկութեան գործեր ընելուն վրայ, ուստի մինչեւ իսկ զինքն սպաննելու խորհուրդն սկսած էին յղանալ, ցոյց տալու համար թէ ինքն է սրտագէտ ամենայնի, եւ աներկիւղ յամենայնէ, յանդիմանական իմն ձեւով կը ձայնէ առ ժողովուրդն. «Զի՞ խնդրէք զիս սպանանել»: Յիսուսի թշնամիք փոխանակ սարսափահար լռելու, կը ստեն, լրբութեամբ պատասխանելով. «Դեւ գոյ ի քեզ, ո՞վ խնդրէ քեզ սպանանել»: Յիսուս կը կրկնէ, դուք կը դայթակղիք, թէ ես շաքաթը կը պղծեմ բժշկութիւններ ընելով, մինչդեռ դուք ի շաքաթու կը թշտոնէք մարդը, «Զի մի օրէնքն Մովսէսի լուծցի, ընդ իս ցասուցեալ էք, զի ողջոյն իսկ մարդ բժշկեցի ի շաքաթու»: Հրէից այս նախանձայուղութիւնն կարի իմն ծիծաղելի էր, զի Յիսուս ուրիշ շատ անգամ հաստատած էր թէ բարերարելու համար բնաւ Աստուծոյ առջեւ հանգստեան օր չկայ, եւ թէ ինքն մանաւանդ իբրեւ Որդի Աստուծոյ՝ տէր է շաքաթու:

Վ.

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

Ա. ԴԱՐ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԻՆ: Ի ՇԱՅԱՍՏԱՆ

Հազիւ թէ Պարթեւական եւ Հռովմէական երկարատեւ պատերազմներու գոռ ձայներ լռած էին, եւ այլ եւս չէին ի միջի ոչ մեծն Տիգրան եւ ոչ Միհրդատ՝ որ խռովէին աշխարհի հանգիստը, եւ թէ տիրած էր ամէն ուրեք խորին խաղաղութիւն, զի Եփրատ սահման գծուած էր Հռովմէական եւ Պարթեւական — Հայոց եւ Պարսից — տէրութեանց մէջ, եւ թէ այլ եւս կատարուած էր Թագաւոր-մարգարէին այն գուշակութիւնն, թէ «Ծագեսցի յաւուրս Նորա արդարութիւն, բազում խաղաղութիւն մինչեւ կատարեսցի լուսին» . ահա Թագաւոր մը, թոռն եղբոր Տիգրանայ՝ Աբգար Պարթեւական հսկայ ուժով կը մտադրէ վերստին ընկնիլ Հռովմէական հզօր պետութեան վրայ եւ աշխարհս արեամբ ողողել: Այլ սակայն աստուածային այն մեծ Տնօրինութիւնն, որ ի կռի ունէր աշխարհի ճակատագիրը եւ պիտի յեղաշրջէր մարդկութիւնն ի նոր իմն պատերազմ, պատերազմ ընդդէմ չարին, աշխարհի այս իշխանի, որոյ ծնունդն էր մեղքը, եւ հետեւանքը մարդախոշոշ մահը. պատերազմ ընդդէմ խառարի, որոյ ծնունդն էր թունաւորութիւնը եւ հետեւանքն՝ անտանելի թշուառութիւնը, ի մահիճս հիւանդութեան կը ձգէր զԱբգար եւ կ'ստիպէր բանակցութեան մօտեւ ընդ Հռովմէական կուսակալն որ յԱսորիս, դեսպաններ յղելով: Սոքա անդ լսելով թէ յերուսաղէմ ոմն Յիսուս կը հրաշագործէ, մինչ զի Նորա մէկ խօսքին հրամանաւն կոյրեր կը տեսնեն, կաղեր կը քալեն, բորոտներ կը սրբուին, ախտաժէտք կը բուժին եւ մեռեալք անգամ յարութիւն կ'առնուն, կը գան եւ կը պատմեն Աբգարու, որ թուղթ կը գրէ առ Յիսուս ըստ այսմ պատճենի:

«Աբգար Արշամայ (1) իշխան աշխարհի, առ Յիսուս փրկիչ եւ բարերար, որ երեւեցար աշխարհի Երուսաղեմացւոյ, ողջոյն:

Լուեալ է իմ վասն քո եւ վասն բժշկութեանդ, որ լինին ի ձեռս քո առանց դեղոյ եւ արմատոյ, զի որպէս ասի, տաս դու կուրաց տեսանել եւ կաղաց գնալ եւ զբորոտս սրբես եւ զայսս պիղծս հանես, եւ որ միանգամ չարչարեալ են երկար հիւանդութեամբք՝ բժշկես. դու եւ զվեռեալս յարուցանես: Եւ իբրեւ լուայ վասն քո զայս ամենայն, եղի ի մօր իմում (2) մի յերկուց աստի, կաւ թե դու Աստուած իցես կաւ իջեալ յերկնից գործես զայդ: Արդ՝ վասն այնորիկ գրեցի ես առ քեզ, աղաչել զքեզ, զի աշխատ լինիցիս եւ եկեսցես առ իս եւ բժշկեսցես զհիւանդութիւնս, զոր ունիմ ես: Նաեւ լուայ զի Հրեայք արտնջեն զքէն եւ կամին չարչարել զքեզ, բայց քաղաք փոքրիկ եւ զեղեցիկ է իմ եւ բաւական է մեզ երկոցունց »:

ՊԱՏԱՍԻԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ (3) ԱՐԳԱՐՈՒ գոր գրեաց Թումաս Առաքեալն, հրամանաւ Փրկչին.

« Երանի այնմ որ հաւատայ յիս, իբրեւ ոչ իցէ նորա տես-

(1) Առ Եւսեբեայ Արշմայ. հաւանական է կարծել թէ գուցէ Արայ. զի Հայոց Թագաւոր սովորութիւն չունէին իրենց հարց անունները թղթոց եւ հրովարտակաց վերնագրին մէջ յիշել: Ասորի բնագիրն — Թուղթ Լաբուրնայ ղիւանագիր դարի եղեսիոյ — գոր Ասորի. անհմուտ եւ անխիղճ գրիչներ սղծած են եւ՝ բնագրին հարազատութիւնը բաւականէն աւելի խանգարած, ըստ Եւսեբեայ եւ Խորենացւոյ չանուանէր զՅիսուս Փրկիչ, այլ Բժիշկ մեծ:

(2) Ասորին դնէ. «Եւ հաւատացի թէ, Աստուած ես դու եւ որդի Աստուծոյ, որ իջեր յերկնից, եւ առնես զայդ ամենայն»: Խօսք, որ աւելի կատարեալ Քրիստոնէի մը բերնին վայելուչ է, քան հեծանոս Թագաւորի մը, որ կանուանէր քիչ մը առաջ զՅիսուս Բժիշկ մեծ, ըստ նոյն Ասորի բնագրի:

(3) Ասորին Յիսուսի այս խօսքեր՝ առ Աննան քերականի կը նշանակէ. այսպէս գրելով. «Երթ եւ ասա Տիառն քում, որ առաքեացն զքեզ առ իս» եւայլն: Մինչեւ Եւսեբիոս եւ յետոյ Խորենացի թղթով առ Աբգար ըստած կը նշանակեն: Մինչեւ Ասորական ամենահին ձեռագիր Ասորի բնագիր մը յերեւան չեղնէ, բնագիր նախ քան զդարն Գ. նախ քան զԺամանակն Եւսեբեայ, կարելի չէ լուծել այս խնդիր եւ ասոր յարակից միւսները:

եալ զիս : Զի գրեալ է վասն իմ այսպէս . Զի որք տեսանեն զիս , ոչ հաւատասցեն յիս , եւ որք ոչն տեսանեն , նոքա հաւատասցեն եւ կեցցեն : Իսկ վասն այն զի գրեցեր դու առ իս՝ գալ ինձ առ քեզ , արժան է ինձ կատարել աստ զամենայն ինչ , վասն որոյ առաքեցայ ես : Եւ իբրեւ կատարեցից զայս , ապա համբարձայց առ Այն՝ որ առաքեացն զիս , եւ յորժամ համբարձայց , առաքեցից զմի յաշակերտաց աստի իմոց , զի զցաւս քո բժշկեսցէ եւ կեանս քեզ՝ եւ որոց ընդ քեզն են , շնորհեսցէ» :

Անան այս թուղթն առ Աբգար կը բերէ , ընդ նմին եւ փրկչական կենդանագիր պատկերն , այն է Դաստառակը ⁽¹⁾ :

Շատ քիչ ժամանակէն այսինքն Յիսուսի յերկինս համբարձումէն յետոյ՝ Թաղէոս առաքեալ ⁽²⁾ կը մտնէ յԵդեսսիա ,

(1) Ասորին հռչակաւոր դաստառակն , ոչ թէ աեձեռագործ , այլ ձեռագործ կը դնէ եւջնկարէն : «Անան նկարեաց զպատկերն Յիսուսի ընտիր դեղովք , քանզի արուեստաւոր Թագաւորին էր» : Եւսեբիոս կը լռէ . Խորենացին առանց ձեռագործ կամ անձեռագործ գրելու պարզաբար կը յիշատակէ , յաւելլով միանգամայն . Թէ «Կայ յեդեսացոց քաղաքին մինչեւ ցայսօր ժամանակի» : Ճառընտիրք անձեռագործ կը պատմեն :

(2) Զսա ոմանք յերկոսասանից Առաքելոց եւ ոմանք յեօթնասանից աշակերտաց կը կարծեն , բայց ազգային ամբողջ աւանդութիւնն , մանաւանդ յեկեղեցւոջ եւ ի զիրս յիշատակութեանն անուան Թաղէի նախ քան զԲարձողիմէոս , եւ կանոնն առաքելական եւ վկայութիւնք ազգային եւ օտար վարդապետաց , մանաւանդ Հերոնիմոսի՝ գրեթէ ժամանակակից Եւսեբեայ , որ համաձայն ընդ Ասորւոյն , եօթնասուններէն կը կարծէ , որմէ եւ կառնու Խորենացի եւս , կը հաստատեն ճշմարտիւ թէ Թաղէոս առաքեալ Հայոց՝ երկոստան Առաքելներէն էր եւ ոչ եօթնասունն աշակերտներէն , այն է Ղերէոս-Թաղէոս յիշատակեալն ի Սուրբ Աւետարանս : «Ընկալաւ ձեռնադրութիւն քահանայութեան յԱռաքելոցն Ուռհա եւ ամենայն քաղաքք շուրջ զնովաւ , Մծրին եւ Արարիա՝ սահմանակիցք Միջագետաց , ՀԱՅՔ եւ ամենայն հիւսիսի եւ հարաւ ի Թաղէոսէ առաքելոյ , որ է մի յերկոսասան Առաքելոցն , շինեաց անդ եկեղեցիս եւ աշակերտեաց զամենայն կողմանս զայնոսիկ , կարգեաց ի նոսա քահանայս եւ պաշտօնեայս» . Ա . Կանոն Առաքելական : Սոյն Ղերէոս կամ Յուդա Թաղէոսը Ճառընտիրք ուրոյն նշանակելով այն Թաղէոսէն , որ զԱբգար բժշկեց , կը պատմեն թէ յեւ քարոզութեանն ի Հնդկիս յամի Տեսաւն ՅՏ կուգայ ի Հայս , մինչ կենդանի էր Բարձողիմէոս , եւ պատահելով նմա ի բլուրն Արշաշու՝ կը խնդակցի : Սա երեք տարիէն յետոյ կը նահատակուի Հայոց Երուանդ Բ . Թագաւորէն

կ'աւետարանէ եւ կը քարոզէ, կը բժշկէ զԱբգար եւ զԱբգիւս իշխան ⁽¹⁾, «Նաեւ զամենայն որ էին ի քաղաքին հիւանդք եւ ախտաժէտք, բժշկեաց: Եւ հաւատացին ամենեքեան եւ մկրտեցաւ ինքն Աբգար եւ ամենայն քաղաքն, եւ զդուրս տաճարաց կռոցն փակեցին եւ որ ի վերայ բազնին եւ սեանն կային պատկերք՝ ծածկեալ պատեցին եղեգամբք»:

Բայց Քրիստոնէական այս առաջին դարու մէջ անդ ի Հայաստան խորին ուշադրութեան արժանի մի երեւոյթ կը տեսնուի, պատկեր Քրիստոնէական կրօնի ազնուականութեանն ու մանաւանդ ԱԶԱՏԱՄՏՈՒԹԵԱՆ, զի Աբգար քրիստոնէութիւնը տարածելու համար բնաւ բռնական միջոցներու չգործածէր, սուր եւ հուր չգործածէր, մահ չսպառնար. առ այս Մեծ-պատմին վկայութիւնն ամենաբացարձակ է. «Եւ ոչ զոք ածէր թռնոքեամբ ի հաւատս: Բայց օր ըստ օրէ յաւելեալ ի հաւատսն բազմանային»:

Վ.

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ

ՄԱՐԴ, ԲՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԴՈՅ

Իմաստասիրաց անկ է նկարագրել զմարդն այնպէս, ինչպէս որ կարելի է ճանչցուիլ նա ներքին զգացման եւ մտախոհութեան միջոցաւ: Աստուածաբանին պարտքն է նկատել զնա ըստ գաղափարին որ սոյ զնմանէ Աստուծային յայտնութիւն: Արդ Յայտնութիւնն՝ զմարդ կ'ընծայեցնէ մեզի ոչ միայն շնչաւոր էակաց մէջ ամենակատարեալն, այլ իբրեւ գլխաւորն բնութեան, որոյ վասն ստեղծեալ են համայնք:

յՈՐՄԻ Զարեանդայ, որոյ անուամբ կը կառուցուի յետոյ վկայարան, որ կայ մինչեւ ցայժմ: Բոս ճառընտաց ուրեմն Հայք ունին երեք առաքեալ. Թադէոս յեօթանասնից, միւս Թադէոս յերկոսասնից եւ Բարձողիմէոս:

(1) Այսպիսի Սեմական — Ասորական, Բաղդէական եւ Հրէական — անուններ Հռովմայեցի մեծանուն պատմիչ Տակիտոսէ եւս կը յիշատակուին, իբրեւ պաշտօնեայ եւ իշխան Պարթեաց եւ Հայոց:

Արդէն արարչագործած էր Աստուած յոչնչէ գերկինս եւ զաստեղս, գերկիր, զբոյսս եւ զկենդանիս, երբ կամեցաւ ըսել. «Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում եւ ըստ նմանութեան եւ իշխեսցէ ամենայն երկրի»: Եւ գոյացոյց մի մարդ եւ մի կին, օրհնեց զանոնք եւ ըսաւ. «Աճեցէք, բազմացա՛րուք, լցէ՛ք գերկիր սերունդներով, հնազանդ ըրէ՛ք ձեր իշխանութեան ներքեւ ամենայն ինչ որ ունի շունչ, ամենայն վասն ձեր են եղեալ» . Ծննդ. Ա :

Մի եւ նոյն եղանակաւ խօսեցան միւս սրբազան մատենագիրք ալ : Սաղմոսերգուն զմայլած աստուածային բարութեանցն հանդէպ, կ'աղաղակէ . «Ո՞վ է մարդ, Տէր, զի յիշես դու զնա . . . փոքր ինչ խոնարհ արարեր զնա քսն զհրեշտակս, փառօք եւ պատուովք պսակեցեր, կացուցեր զնա ի վերայ ամենայն ձեռակերտաց քոց : զամենայն ինչ հնազանդ արարեր ի ներքոյ ոտից նորա» . Սաղմ. Ը :

Առարկուի գուցէ թէ Ս . Գիրք ստէպ յոյժ աննպաստ կը խօսին զմարդոյ . նոյն իսկ Դաւիթ այլուր կըսէ թէ «Մարդոյ որպէս խոտոյ են աւուրք իւր, որպէս ծաղիկ վայրի այնպէս ծաղկի : Ծնչէ 'ի նմա հողմն եւ ոչ է, եւ ոչ եւս երեւի տեղի նորա» : Սաղմ. ձԲ : Նոյնպէս ալ երբ կը լսենք Յովբայ ողբերն ու հառաչներն, որովք կ'աւաղէ մարդոյ վիճակին թըշուառութիւններն, կը փորձուիմք հետեւցնել թէ՛ մարդ բնութեան մէջ մի կարեւոր էակ, մի օգտակար տարր լինելու հանգամանքէ հեռի է . Յովբ. Գ :

Սակայն աւուրց ժամանակին երկար կամ նուազ լինելուն վերայ չէ հաստատուած՝ մարդոյ բնութեան բարձրութիւնը կամ արժանիքը : Զի ի՞նչ օգուտ կամ ֆլաւս իրեն, շատ կամ սակաւ ապրիլ յերկրիս, ուր երբէք չգտնէ պիտի զիւր ճըշմարիտ երջանկութիւնը . Նա պէտք ունի կատարեալ եւ մըշտատեւ երջանկութեան . Նա ստեղծուած է Աստուծոյ համար, յաւիտեանականութեան համար : Բաազալ կըսէ, թըշուառութիւնն իսկ՝ զոր մարդ կը կրէ, մի ապացոյց է իւր մեծութեան . զի կ'ըլդայ, կը ձանչնայ զայն, նորա վախճանն տեսնելու եւ լաւագոյն կեանք մը ստանալու յուսովն կը սնանի միշտ : Բոլոր էակաց մէջ մարդը միայն է որ իւր ա-

պագայ ճակատագրին գիտակցութիւնն ունի։ Այս օրինակ էր Յովբայ մխթարութիւնն ալ։ Նա իւր աւուրց կատարածին կ'սպասէր, ինչպէս վարձկանն իւր աշխատանացն հատուցման։

Զուրկ այս ծանօթութիւններէ հին իմաստասէրք, ձգեցին զմարդն իւր բարձրութենէն, եւ նոր սոփեստէսք քանգի չունին հաւատք յԱստուած, չունին նաեւ նպաստաւոր կարծիք 'ի մարդն։ Նոքա կը մերժեն խոստովանիլ թէ Աստուած զմարդն ըստ պատկերի իւրում արար, թէ ամենայն ինչ վասն մարդոյ ստեղծ, թէ բնութիւն մարդոյ՝ յոյժ վեհագոյն բարձրագոյն է քան զամենայն կենդանեաց, եւ ոմանք 'ի գիտնոցդ մղեցին իրենց մարդատեցութիւնն մինչեւ յամառիլ պնդել թէ բնութիւն, առաւել լաւ քան զմարդ, օժտած եւ մեծարած է զանբան կենդանիս։

'ի պատասխանի առաջին խօսքերնուն, թէ Աստուած զմարդ ըստ պատկերի իւրում չստեղծ, իրաւունք կ'ունենամք ըսել թէ՝ այդ խորախորհուրդ իմաստունք չեն զգացած երբէք թէ հոգի մի կը կրեն իրենք։ Իսկ մեք՝ որ կ'ըզգամք մեր հոգւոյն գոյութիւնը, բոլորովին տարբեր կը խորհիմք։ Արդարեւ, այն տիրական իշխանութիւնը զոր մեր հոգին 'ի գործ կ'ածէ իւր նիւթեղէն մասին վերայ, փոքու իւրք կը նկարէ մեզի, տիեզերքը վարողին ամենակար զօրութիւնը։ Մեր հոգւոյն գաղափարաց յղովութիւնը, պէսպիսութիւնը, արագութիւնը, մեր յիշողութեան հաւատարմութիւնը, մեր՝ ասպագայի մասին ունեցած նախազգացումը, կը թռին մերձեցնել զմեզ առ անհուն իմացականութիւնն, որ 'ի քթթել ական կ'ընդգրկէ ամէն ժամանակները, կը ընուամէն վայրերը, կը դիտէ բովանդակ արարածոց յեղափոխումները։ Այն զօրութիւնը՝ որ ունի մեր հոգին իւր կամքերը կարգադրելու, իւր փափաքները զսպելու, իւր կրից յախուռն խլրտումները սանձելու, տկար նմանութիւն մը չէ՞ այն տիրապետութեան զոր Աստուած ունի ընդհանուր արարածոց վերայ։ Վերջապէս այն ականարիւր՝ զոր մեր հոգին չարունակ ասպագային վերայ կը ձգէ, միշտ ընդարձակ յոյսերէ եւ անմահութեան խորին զգացումէ մղուած, յորոց չէ

կարող երբէք իւր աչքն ի բաց դարձնել եւ իւր միտքն հրա-
ժարեցնել, նշաններ չե՞ն միթէ, որոնցմով կ'իմացնէ Աստու-
ած թէ նա միջոցաւ շնորհաց հաղորդ պիտի լինի յաւի-
տենականութեան որ՝ 'ի բնութենէ իրեն կը վերաբերի: Զի
մարդն 'ի բնէ անժխտելի բերում մ'ունի գերբնական բա-
ներու: Ո՛հ, Ս. Դիրք երբէք չեն խաբեր զմեզ, երբ կըսեն
թէ մեք ստեղծեալ եմք, ըստ պատկերի Աստուծոյ եւ ըստ
նմանութեան:

Ոմանք 'ի հեթանոս իմաստասիրաց բաւական մի բարձր
գաղափար ունեցան զմարդոյ, կարող եղան խորհիլ թէ մարդն
'ի պատկեր աստուածոյ արարեալ է: Եւ այս է նշանն, կ'ը-
սէին, զի մարդն իւր դէմքն ուղիւղ դէպ յերկինս ունի վե-
րամբարձ, մինչդեռ անասունք՝ վայրահակ ընդ երկիր սեւե-
ռած ունին: Բարձր էր թէպէտ այս մտածում, այլ սակայն
աստուածոց մասին ունեցած նկնախոհ գաղափարներուն
համար, պատուաբեր էր նաեւ մարդոյն. նոքա ոչ ինչ գի-
տէին ստուգութեամբ մարդոյ ապագայ վիճակի մասին, նո-
քա եւ ոչ իսկ կարողացան այն բարոյական հետեւութիւնն
հանել, որ յոյժ բնականապէս կը ծագէր, այդ իրենց գտած
խտրութենէն որ կայր ընդ մարդ եւ ընդ անասուն: Միայն
աստուածային յայտնութեան գործն էր հաստատել մեր հա-
ւատքը եւ պարզել լուսաւորել նորա հետեւութիւնները:

Նա ուսոյց մեզ արդարեւ, թէ պատկերն Աստուծոյ եղ-
ծաւ 'ի մեզ մեղօք. ուսոյց եւ եւս թէ աստուածային գթու-
թիւնն հաճեցաւ վերստին նորոգել զնա նոր նոր պարգեւ-
ներու յաւելմամբ: Որդւոյն Աստուծոյ անճառելի մարդե-
ղութեան միջոցաւ, մարդկային բնութիւնն գոյացաբար
միացաւ ընդ աստուածայնոյն. մարդն վերստին գնեալ՝ որդի
Աստուծոյ եղեւ շնորհօք, առաւել քան զոր ունէին ստեղծ-
մամբ: «Տեսէք, կ'ըսէ Յովհաննէս Աւագեալ, զորսիսի՞ սէր
շնորհեաց մեզ Հայր, զի որդիք Աստուծոյ կոչեսցուք մեք. . .
գիտեմք զի յորժամ նա յայտնեսցի, նման նմա լինելոց եմք,
զի տեսանելոց եմք զնա՝ որպէս եւ էն: Եւ ամենայն որ ու-
նի զայս յոյս յանձին, սրբէ զանձն իւր, որպէս եւ նայն
սուրբ է» . Յովհ, Ա. Կաթ. Գ:

Այսպէս եւ Հարք Եկեղեցւոյ նախանձաւոր եղան պան-
ծացնել մարդոյ նոր արժանապատուութիւնը, յոր բարձրա-
ցոյց զնա Աստուած շնորհիւ Բանին մարդեղութեան, եւ
զհետ եղեն ներշնչել 'ի նմա մի ազնուական հպարտութիւն:
Քրիստոնեայք, ճանչցէք ձեր արժանիքը, կ'ըսէ Ս. Հայր մը,
դուք հաղորդակից եղած էք աստուածային բնութեան. մի'
գուցէ նուաստացնէք զձեզ ձեր աստիճանին անվայել գործ-
քերով: Յիշեցէ՛ք որո՞ւմ գլխոյ, որո՞յ մարմնոյ անդամ էք
դուք: Մի' մոռանայք թէ ազատեցեալք յիշխանութենէ խա-
ւարի, Աստուածային լուսով լուսաւորեցայք, եւ յանմահու-
թեան իրաւաց եղաք ժառանգորդք: Մկրտութեամբ տաճար
եղած էք դուք Հոգւոյն սրբոյ, մի' լիցի ձեզ մեղօք մերժել
ի ձէնջ այդ աստուածային Հիւրը — զՀոգին սուրբ —, եւ
արկանել զձեզ միւսանգամ ընդ լծով սատանայի: Ձեր փր-
կութեան գինը՝ Յիսուս Քրիստոսի արիւնն է. Նա գնեց զձեզ
իւր անհուն ողորմութեամբը, եւ պիտի դատէ զձեզ իւր
անաչառ արդարութեամբը:

Յ.

ՏՕՆ ԵՐԵԻՄԱՆ ՍՐԲՈՅ ԽԱԶԻ

ԵԻ

ՍԱՀԱԿ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Վաղիւ կիւրակէ տօն է երեւման Ս. Խաչի: Յամի Տեառն
351-352 սաստկօրէն արծարծուած էր վերստին ազանդէն Ա-
րիոսի: Հայրապետք թէ եւ գերագոյն ճգամը կը ջանային Քրիս-
տոսի բանաւոր հօտը պահպանել Արիոսեան դայլերէ, այլ սա-
կայն կայսերական իշխանութիւնն յարած լինելով ի կողմն Արի-
ոսեանց, հայրապետաց ջանքեր այնքան արդիւնաւոր չէին
կրնար լինել, ահա այսպիսի ժամանակ մը, յորում Քրիս-
տոնեայ Եկեղեցին կը տառապէր ներքին թշնամիներէ, յան-
կարծ մեծ հրաշք մը կը գործուի յերուսաղէմ, ի տեսիլ առ

Հասարակ քրիստոնէից, Հրէից, Հեթանոսաց, եւ աղանդաւորաց: Քրիստոսի իրաջը Գողգոթայէն մինչեւ ի Զիթենեաց լեառն բարձրանալով՝ լուսեղէն կը փայլի եւ քանի մը ժամ յապուշ կը կրթէ բոլոր հանդիսատեսներն, որք — արք եւ կանայք, ծերք եւ տղայք — ծուներ արտասուագին եւ բազկատարած կը գոհաբանեն զտէր Աստուած եւ կ'երկրպագեն իրաջին Քրիստոսի ահիւ եւ դողութեամբ: Ըստ Յայսմաւորի նոյն օրը 100,000 հոգի կը հաւատան ի տէր Յիսուս Քրիստոս եւ կը մկրտուին: Սուրբն Կիւրեղ եպիսկոպոս Երուսաղէմի սոյն սքանչելիքն ու կատարուած հրաշքներն ի գիր առնելով իբրեւ թուղթ վկայութեան կը յղէ առ Կոստանդկայսր, Սոյն թուղթն վաղիւ յառաւօտու նախ քան զՍնդաստանն կը կարդացուի յեկեղեցւոյ: Եկեղեցին ի յիշատակ այս մեծ հրաշից՝ տօն սահմանեց, եւ կը կատարէ անփոփոխ զինի Կարմիր կիւրակէի Յինանց:

Իսկ այս ո՞վ է, բարձրագիտակ ունի հասակ, ծերունի է դա ալեւոր եւ փառաւոր, ճակատ ունի փառահեղ, ուր կը ցոլայ պատկեր գթութեան ու անհուն սիրոյ առ իւր ազգն իբր ի հայեւոյ: Ո՞վ է դա, որ յԱրաբիա կերեւի, Կորաքամակ եւ տրտմագին, Կարծես բովանդակ աշխարհիս ցաւոց բեռն է շալկեր: Ելէք, ի հանդէս ելէք, ո՞վ Հայոց կոյս աղջիկներ. ելէք եւ դուք, ո՞վ մատաղ մանչեր, ահա ձեզ օրինակ դիւցազնական առաքինութեան, անձնանուէր ազգասիրութեան: Հայաստան մատնուած է յաղէտս, ամէն ուրեք արիւն-արցունք կայ: Կաթողիկոսն Ասլդըլայի ձեռամբ շղթա-յակապ գերի կը տարուի ի Դամասկոս, գերի հոն կը տարուին նաեւ Հայոց պատուական նախարարք: Բայց վերջապէս քաջն Կամարական՝ Վանանդեցի քաջերով կը հասնի, կը ջախջախէ Արաբական բանակը: Արաբ ոստիկանն (վալի) ի Դամասկոս մազապուր կը հասնի եւ առ Ամիրապետն կը գուժէ: Արաբական աշխարհն ի լուր այս գուժի կը ցնցի, եւ ահա նոր բանակ եւ նոր զինուորութիւն, ի ջախջախանս Հայաստանեայց: Սահակ կաթողիկոս կը լսէ, կը աւսնէ որ ազգն ու հայրենիք նոր սոսկալի աղետի մը պիտի մատնուին: Թէեւ հիւանդ, այլ սակայն ճամբայ կենէ, ամիրայ Ոստիկանին

ոտներուն պլլուելու եւ թողութիւն հայցելու . բայց հազիւ թէ կը հասնի, իւր օրհասն եւս վրայ կը հասնի, ուստի հոգեւարք վիճակի մէջ աղերսագիր մը կը գրէ, եւ կը պատուիրէ իրեններուն թէ երբ յայց գայ Ամիրայն, թողուն տեսնել զինքն ի մահճի մահուան եւ առնուլ իւր ձեռնէն աղերսագիրը :

Ամիրայն լսելով Կաթողիկոսի մահն ու փափաքը զինքն տեսնելու, դեսպակներ յղելով կը հրամայէ չթաղել, մինչեւ որ ինք գայ : Ուր ուրեմն կը հասնի . կը մտնէ ի ներքս « Առ դիպաւաթիկ մարմինն առն Աստուծոյ, ողջունէր զնա ի լեզու իւր . Սեյաւ ալիք » : Եւ ահա տեսարան սրտայոյզ . Կաթողիկոսին աջն է որ կերկարի, կարծես կենդանի է Հայրապետը, կերկարի, տալու համար Ամիրայնի աղերսագիրը : Կը յուզուի Ամիրայն եւ գլուխն միահեծան, որմէ կը սարսափէին աղքեր եւ ժողովուրդներ, խոնարհելով կընդունի թուղթը եւ յետ ընթերցման հեծեծելով կը գոչէ . « Այո՛, խնդիր քո կատարեալ է, պատուական այդ Աստուծոյ » : Ապա կը հրամայէ իսկոյն թողութեան թուղթ գրել առ նախարարս Հայոց, եւ Հայրապետին մարմինն պատուով եւ փառօք տանիլ ի Հայաստան աշխարհ եւ անդ ամիրոփել : Յովհաննէս Կաթողիկոս, որ քիչ ժամանակ կրտսեր է քան զՍահակ Հայրապետ, կը գրէ թէ « Եւ այսպէս զմեռելութիւն նորա — Սահակայ — պատուական արար Աստուած քան զմեր կենդանութիւնս, եւ ի սագրելոյ աղօթից նորա փրկութիւն մեծ ծագեաց աշխարհիս մերում » : Իսկ ես կը կրկնեմ . այո՛, Սահակայ մահն կեանք եղաւ Հայոց աշխարհին : Սահակայ կեանքն, այո՛, յաւիտեական օրինակ ու տիպար է Հայոցս, Կաթողիկոս Սիրելու եւ պաշտելու համար Հայաստանեայց եկեղեցին ու աղագը : Թող օտարասէր Հայեր ինտուեն ու գտնեն այսպիսի Հայրապետ մը, անձնանուէր ի կենդանութեան, բարերար ի մահու . Թող գտնեն ու ապա արհամարհոտ աջօք թող նային Հայոց Հայրապետական գահուն, որոյ ի վերեւ եւ շուրջը կը փայլին այսպիսի փառապատակ աստղեր, յաղթական զինուորներ, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ եւ ազգի բոլորանուէր ողջակէզներ :

Բայց Աստուած ինչո՞ւ այսքան մեծազայելուչ փառաւորեց այս հրեշտականման Հայրապետը, մարմնատեսիլ Քերովբէն, Վասնզի Սահակ ոչ թէ միայն Քրիստոսի խաչին հաւատարիմ զինուոր էր, այլեւ խօսնակն էր Խաչին, նոր պիւղալիւն էր Աւարայրի դաշտին: Նա որքան կը պաշտէր Խաչը, այնքան եռանդագին կերգէր եւ կը նուագէր Խաչը: Սահակայ եւ Խաչի սքանչելի շարականները: Ահա վաղիւ Հայրապետն է, որ ի տօնի Երեւման սրբոյ Խաչի, կ'երգէ. մոիկ ընենք:

«Այսօր ընդ ամպս լուսաւորս երեւեալ նշան տէրունական խաչին բոցանիչ փայլմամբ, տեսողացն ընթացեալ ի քաղաքն պատմէին զնշան քո, տէր Աստուած հարցն մերոց»:

Ապա Հայրապետը կ'սկսի դրուատել Սուրբ Խաչը. բանատեղծական աւիւնն ի գագաթնակէտն կատարելութեան — ի Գողգոթա կը հասնի, հոն կանգ կառնու, եւ քերթողն ի ծուռն կը գոչէ. «Գաւազան զօրութեան ետուր մեզ Քրիստոս, եւ սովաւ յաղթեսցուք անօրէն թշնամոյն: Սա է զէն յաղթութեան սրեալ արեամբ Որդւոյն Աստուծոյ: Սա է աթոռ տէրունեան եւ ի սմա է բազմեալ Քրիստոս Որդին Աստուծոյ: Սա է սեղան սրբութեան եւ ի սմա է պատարագեալ Քրիստոս՝ գառն Աստուծոյ: Սա է կարապետ յաւուր գալստեան փրկչին եւ պսակ պարծանաց հաւատացելոց, եւ սովաւ յաղթեսցուք անօրէն թշնամոյն»:

Վ.

Ա Ձ Գ Ա Յ Ի Ն

Ի վաղուց փափաք կար բարեպաշտ ազգայնոց մէջ, հրատարակուած տեսնել կրօնական Հանդէս մը, եւ այս փափաք իրագործելու համար թէեւ շատ ջանքեր ի գործ դրուեցան Հոգեւոյս Տ. Ներսէս Ս. Պատրիարք Հօր, եւ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան նախկին Կրօն. Ժողովոց կողմէն, այլ սակայն ինչ ինչ պարագայք չներեցին ի յաջողութիւն այսպիսի հոգեւոր ձեռնարկի մը: Այժմ գոհութիւն Աստուծոյ, շնորհիւ Լիակատար ջանիւք Ամեն. Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարք Հօր

եւ արդի Կրօն • Ժողովոյ, խօսնակն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ սկսած է ընդ ազգային այս հոգեւոր պէտքը: Այլ սակայն որովհետեւ խօսնակ արտաքին կամ օտար օգնութիւն մը չունի, կամ պատրաստ դրամագլուխ, ուստի մեծապէս պէտք ունի համայն ազգին քաջալերութեան: Խօսնակի խմբագրութիւնն ուրախութեամբ կը յայտարարէ, թէ Հայոց օրհնեալ ազգն՝ ինչպէս կը կարծեն յոռետես ոմանք, տակաւին ցրտացած չէ իւր անարատ Եկեղեցիէն: Քաջալերութիւնք որք կը տեղան առ խօսնակ, արժանի են օրհնութեան եւ գոհութեան:

Խօսնակի ուղղութիւնն է եկեղեցականն ազգայինին հետ ի մի վերածուած քարոզել, զի ի սկզբանէ անտի Հայոց ազգն իւր քրիստոնէական եկեղեցին Հայաստանեայց եկեղեցի անուանած է • եկեղեցի ու ազգ իրարմէ անբաժան եղած են միշտ, մինչ զի այսօր Հայ բառը Հայ պապերու եւ մամերու, գրեթէ բոլոր Հայոց համար Քրիստոնեայ բառին նշանակութիւնն ունի, այսինքն Հայ ըսելով Քրիստոնեայ կիմանամք, մինչդեռ ուրիշ Քրիստոնեայ ազգաց համար այսպէս չէ: Մեր նախնիք՝ մանաւանդ հին Հայրապետք, ազգային ամէն անմեղ բան Եկեղեցիին մէջ առած են, եւ այսպէս մէկ կողմէն երբ քրիստոնէական ոգին դէպ ի յառաջ մղած են ազգին մէջ, ազգայնութեան ոգին եւս խառնելով կրօնին մէջ, արծարծած են զայն կատարելապէս: Այս հիմնական կարգադրութեամբ Հայոց եկեղեցին ու ազգն իրարու թեւ թեւի տուած՝ անցնելով արհաւիրալի դարերէ, ցայսօր կանգուն կեցած են, եւ կը մաղթեմք որ յաւիտեանս յաւիտենից հաստատ մնան, անկախ եւ փառաւորեալ:

Խօսնակ կը հրատարակուի այն լեզուով, ինչ լեզուով որ կը լինին այսօր հրատարակութիւնք: Խօսնակ չընդունիր վիճաբանական գրութեան, իւր նպատակն է պահպանել Հայ Ժողովուրդն իւր Եկեղեցւոյն մէջ, ուսուցանելով զոր ինչ կը վարդապետէ Հայոց եկեղեցին:

Բերկրութեամբ կը ծանուցանեմք թէ Ազգ • Վարչութեան Կրօն • Ժողովն հիմնեց Եկեղեցաւիրաց անուն մի ընկերու-

Թիւն, որոյ ծրագիրն Ամեն . Ս . Պատրիարք յանձնեց ի գործադրութիւն : Սոյն ընկերութեան նպատակը պիտի լինի օգնել վկայեալ կարօտ եկեղեցականաց եւ այն թշուառ երիցուհեաց, որոց ամուսին քահանայք վախճանած են : Նոյնպէս օգնել ազգային վարժապետաց եւ գրադիտաց, որք արժանի են քաջալերութեան :

Գոհութեամբ կը ծանուցանեմք թէ Եգիպտոսի առաջնորդ Գեր . Տ . Մատթէոս Ս . Սրբեպիսկոպոս Իզմիրեան հաճեցաւ շնորհել Հայաստանի վեց աղքատ գիւղօրէից երեք եւ քահանայից ինն Խօսնակ :

Նոյնպէս Բերայի բարեպաշտօն Տ . Թադէոս քահանայ վանայ եւ Ալիքսանեան բարեպաշտ եղբարք Կամախի գիւղացի քահանայից հաճեցան նուիրել երկու Խօսնակ :

Վ .

ԽՕՍՆԱԿ Կը հրատարակուի ամէն Շաբաթ օր :

Տարեկան գինն է 30 դրու . **Նումսեայն** 10 դրու . **Հասը** 20 փր : Գիւղացի ֆահանայից **Տարեկան** բաժանորդագինն է 10 դրու :

Վճարմունք կանխիկ են, դրօսաթուղթ եւս կ'ընդունուի :

Բաժանորդագրութեան համար դիմել առ Գանձապետն Խօսնակի

Տ . Յովսէփ Վ . Այվազեան

Բարոզիչ Ի Հալաքիս

Հանդիսիս վերաբերեալ գրութիւնք ուղղել, Առ

Խմբագրութիւն Խօսնակ Հանդիսի

Ի ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԱՆ ՇԱՅՈՅ, ԳՈՒՄԳԱԲՈՒ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վարչական Խորհրդոյն Կրօնական Ժողովոյ
ՏՆՕՐԷՆ ՀՄԱՅԵԱԿ ԵՊԻՍ. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ

Կ . Պ Ո Ղ Ի Ս

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ . ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

Ձախագնքաւոր, Յակոբեան խան, Թիւ 40, 41, 42, 43

معرف صوميه نظارت جليله سنك رخصتيله طبع اولتشدر